

У. С. БОДНАР

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Обґрунтовано доцільність впровадження особистісно орієнтованого підходу до оцінювання якості іноземної підготовки студентів економічних ВНЗ. З'ясовані недоліки традиційної системи оцінювання академічних успіхів студентів. Конкретизовані основні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів з іноземної мови в умовах особистісно орієнтованого навчання. Відзначено, що основним вимогам особистісно орієнтованого підходу щодо оцінювання якості іноземної підготовки майбутніх фахівців з міжнародної економіки відповідає модульно-рейтингова система оцінювання та визначено основні її недоліки.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, кредитно-модульна система, критерії та показники оцінювання, особистісне просування у навчанні.

У. С. БОДНАР

ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ОЦЕНИВАНИЮ КАЧЕСТВА ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Обоснована целесообразность внедрения личностно ориентированного подхода к оценке качества иноязычной подготовки студентов экономических вузов. Выявлены недостатки традиционной системы оценивания академических успехов студентов. Конкретизированы основные критерии оценивания знаний студентов по иностранному языку в условиях личностно ориентированного обучения. Отмечено, что основным требованием личностно ориентированного подхода к оцениванию качества иноязычной подготовки будущих специалистов по международной экономике соответствует модульно-рейтинговая система оценивания и определены основные ее недостатки.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, кредитно-модульная система, критерии и показатели оценки, личностное продвижение в учебе.

U. S. BODNAR

PERSONAL ORIENTED APPROACH TO EVALUATING THE QUALITY OF FOREIGN LANGUAGES TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN INTERNATIONAL ECONOMICS

The expediency of implementing learner-centered approach to evaluating the quality of foreign language training students of economic universities. Clarified the shortcomings of traditional evaluation system of academic success of students. More specific criteria for assessing basic academic achievements of students in a foreign language in a learner-oriented education. Noted that the basic requirements learner oriented approach to evaluating the quality of foreign language training of future experts in international economics meets module-rating system of evaluation and defined its basic flaws.

Keywords: learner-oriented approach, the credit-module system, criteria and performance evaluation, personal progress in learning.

Національна Доктрина розвитку системи вищої освіти в Україні передбачає гуманізацію та демократизацію навчального процесу, особистісно орієнтований підхід і нову систему оцінювання знань. Контроль та оцінювання знань студентів як невід'ємний компонент навчального процесу у сучасній вищій школі піддаються суттєвому переосмисленню. Відбувається переорієнтація навчання з інформаційно-репродуктивного процесу на особистісно орієнтований. Змінюються пріоритети у формуванні критеріїв та показників оцінювання якості навчальних результатів студентів. Визріває необхідність діагностики не лише знань, умінь та навичок, але і особистісних змін кожного студента.

Незважаючи на активне впровадження у ВНЗ Болонського процесу та рейтингової системи оцінювання, оцінка продовжує залишатись зовнішньою стосовно внутрішньої мотивації процесу навчання. Для переважної більшості студентів вона є механізмом примусу, стандартом, до якого потрібно прагнути, незважаючи на власні інтереси та потреби реалізації особистості.

На нашу думку, недоліками традиційної системи оцінювання знань з іноземної мови є:

1. Знеособлений характер;
2. Авторитарний тиск з боку викладача, який нівелює суб'єкт-суб'єктні взаємини між викладачем та студентами, практицизм;
3. Під час оцінювання знань не враховуються зміни в особистості студента, його індивідуальне просування у навчальному процесі, нехтування індивідуальними особливостями студентів;
4. Використання оцінки як методу покарання. Головним об'єктом оцінювання є не знання та досягнення, а учинки, прогалини у вивченні певного навчального матеріалу. Відсутність ефективного контролю за результатами;
5. Оцінюється лише кінцевий результат, не враховується процес його досягнення;
6. Одноманітність, стереотипність у методах і формах навчання, вербалізм, інтелектуалізм, недооцінка емоцій у навчанні.

Отже, традиційна система оцінювання знань не враховує індивідуально-психологічні особливості студентів, не відповідає сучасним вимогам і не задовольняє потреб систематичного діагностування успішності студентів.

Актуальність цього дослідження також зумовлена недостатнім вивченням проблеми визначення об'єктивних, конкретизованих згідно з вимогами особистісно орієнтованого навчання критеріїв оцінювання знань студентів з іноземної мови та протиріччям між рівнем особистісного просування студента у навчальній діяльності і традиційною стандартизованою системою оцінювання знань.

Теоретичною основою нашого дослідження стали праці таких вчених та педагогів, як А. Алексюк, В. Серіков, А. Фасоля, А. Хуторський. Проте результати аналізу джерел з проблеми дослідження доводять, що у науково-педагогічній літературі немає досліджень, які висвітлюють проблематику даної статті.

Мета статті – з'ясувати особливості та ключові характеристики оцінювання якості іншомовної підготовки майбутніх фахівців з міжнародної економіки на основі особистісно орієнтованого підходу.

Відповідно до мети дослідження визначені такі його завдання:

1. Встановити основні недоліки традиційної системи оцінювання іншомовної підготовки у економічному ВНЗ;
2. Обґрунтувати доцільність врахування критеріїв якості навчальної діяльності студентів на особистісному рівні під час оцінювання знань з іноземної мови;
3. Проаналізувати особливості оцінювання академічних успіхів студентів з іноземної мови у сучасному економічному ВНЗ.

Згідно з принципами особистісно орієнтованого навчання змінюється роль системи оцінювання у навчальному процесі. Оцінювання знань студентів повинно сприяти розвитку та формуванню особистості студента, мати діагностичний характер. «Діагностика освітньої діяльності тих, хто навчається, включає: контроль, перевірку, облік, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, рефлексію, виявлення динаміки освітніх змін і особистісного зростання, перевизначення мети, уточнення освітніх програм, коректування ходу навчання, прогнозування подальшого розвитку подій» [6, с. 456]. Діагностика навчальних досягнень студентів з урахуванням шляхів і способів їх досягнення, аналізу, виявлення динаміки, прогнозування розвитку навчальної діяльності допомагають викладачу враховуючи особистісні зміни кожного студента, цілеспрямовано управляти навчальним процесом. За таких умов оцінка перестає бути зовнішнім фактором впливу на студента і стимулює навчальну діяльність. Критерії оцінювання адаптуються до потреб розвитку особистості кожного студента та включають у себе індивідуальні особливості та специфічні інтереси студента. Таке оцінювання

дає можливість поєднувати реальність із внутрішніми устремліннями студента, стає однією зі сфер співробітництва між студентом та викладачем.

На сьогодні у економічному ВНЗ викладання іноземної мови та контроль досягнутих результатів відбувається згідно з вимогами кредитно-модульної системи. У 2010–2011 н.р. навчальним планом підготовки бакалавра напрямку міжнародна економіка у ТНЕУ передбачено 3 навчальних курси для вивчення іноземної мови. Студенти вивчають іноземну мову вісім семестрів: «Іноземна мова (німецька мова)» впродовж чотирьох перших семестрів, з підсумковим контролем у 2 та 3 семестрах у формі заліку, у 4 семестрі – іспит; «Ділові комунікації в бізнесі» впродовж 6 семестру з підсумковим контролем у формі заліку; «Ділова іноземна мова» у 5, 6 та 7 семестрах з підсумковим контролем у 5 та 6 семестрах у формі заліку, у 7 семестрі – іспит. Кожен навчальний курс передбачає певну кількість модульних контролів, результатом яких є модульна оцінка.

«Ділова іноземна мова» належить до дисциплін циклу гуманітарної підготовки. Вивчення цієї дисципліни допомагає сформувати у майбутніх фахівців з міжнародної економіки вміння та навички сприйняття іншомовної інформації, здатність розуміння діалогічного і монологічного мовлення носіїв мови. Набуті знання повинні допомогти студентові логічно мислити і аргументовано висловлювати власну думку в усній чи письмовій формах. Академічні успіхи студентів оцінюються відповідно до національної системи оцінювання, 100-бальної шкали оцінювання та шкали ECTS шляхом проведення кредитно-модульних заходів, а саме:

- поточний контроль,
- підсумковий модульний контроль,
- контроль самостійної роботи студентів,
- ректорська контрольна робота,
- підсумкова оцінка за ІНДЗ.

На початку вивчення навчального курсу викладач ознайомлює студентів з кількістю залікових модулів та з ваговими коефіцієнтами кожного модуля (табл. 1). Студенти отримують перелік тем, які входять до кожного кредитно-модульного заходу та їх форми контролю, так звані «контрольні орієнтири». «Такими орієнтирами є конкретні знання, вміння і навички, засвоєні способи діяльності, творчий продукт. До кожного з виділених орієнтирів той, хто навчає пропонує відповідні завдання, організовує певні види діяльності, які спрямовані на досягнення заданих результатів» [6, с. 461].

Залік, 5 семестр

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2	Заліковий модуль 3 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 4 (підсумкова оцінка за ІНДЗ, враховуючи поточне опитування)
15%	15%	40%	30%
Тиждень (8)	Тиждень (13)	Тиждень (17)	Тиждень (18)

Залік, 6 семестр

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2	Заліковий модуль 3 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 4 (підсумкова оцінка за ІНДЗ, враховуючи поточне опитування)
15%	15%	40%	30%
Тиждень (8)	Тиждень (13)	Тиждень (17)	Тиждень (18)

Іспит, 7 семестр

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2	Заліковий модуль 3 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 4 (підсумкова оцінка за ІНДЗ, враховуючи поточне)	Заліковий модуль 5 (письмовий іспит)
--------------------	--------------------	--	---	---

ЛІНГВОДИДАКТИКА

			опитування)	
10%	10%	25%	10%	35%
Тиждень (7)	Тиждень (10)	Тиждень (15)	Тиждень (16)	

Табл. 1. Посеместровий поділ на залікові модулі та відповідні вагові коефіцієнти з дисципліни «Ділова іноземна мова».

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку знань студентів з окремих тем та рівня їх підготовки до виконання конкретної роботи. Цей вид контролю проводиться у формі тестувань, написання творчих завдань, перекладів, усного опитування. Підсумковий модульний контроль має на меті оцінку результатів навчання після закінчення логічно завершеної частини занять з даної дисципліни – змістового модуля. Завданням підсумкового модульного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу, умінь самостійно опрацювати тексти, здатності осмислити зміст декількох тем дисципліни, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал. Окремою формою підсумкового модульного контролю є комплексні або індивідуальні дослідні завдання, рівень виконання яких оцінюється за 100-бальною шкалою, а оцінка включається до залікового кредиту як окремий заліковий модуль. Темі індивідуального дослідного завдання із запропонованого викладачем переліку та форму його виконання студенти вибирають самостійно відповідно до своїх нахилів та уподобань. Контроль у формі заліку передбачає, що підсумкова оцінка з дисципліни визначається як середня арифметична (проста або зважена) з оцінок по залікових модулях, як це передбачено у робочій програмі дисципліни. Семестровий контроль у вигляді іспиту проводиться у формі виконання письмових екзаменаційних завдань (письмовий екзамен). На екзамен виносяться питання, що потребують творчої відповіді та умінь синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Вагомим недоліком цієї робочої програми є те, що на першому занятті не передбачене проведення попереднього контролю навчальних досягнень студентів з іноземної мови. В умовах особистісно орієнтованого навчання оцінка складається з двох взаємопов'язаних сторін: зовнішньої та внутрішньої. До зовнішньої сторони оцінки належать засвоєні знання відповідно до освітніх стандартів, закладених у робочій програмі, а до внутрішньої – особистісний ріст студента. «Попередня діагностика рівня навченості того, хто навчається важлива тому, що визначає зростання того, хто навчається за певний період часу» [6, с.458]. Саме такий вид контролю допомагає викладачу оцінити навчальні результати студента не лише щодо зазначених у робочій програмі мінімальних стандартних вимог, але і, порівнюючи теперішній рівень навченості з початковим – рівень особистісного зростання. Звідси основним критерієм оцінювання, на думку А. Хуторського, є індивідуальні якості особистості того, хто навчається, які зіставлені з освітніми стандартами [6, с.460]. Відзначаючи двобічний зв'язок між засвоєними знаннями і особистісним зростанням, вчений виокремлює такі параметри діагностики результатів навчальної діяльності студентів:

- творчий освітній потенціал (творчі досягнення на заняттях, творчі роботи);
- базові освітні стандарти (контрольні роботи, тести, заліки, екзамени);
- особистісні якості тих, хто навчається (рефлексивні записи і самооцінки тих, хто навчається, освітні характеристики);
- індивідуальна освітня траєкторія (індивідуальні освітні програми і рефлексивні записи тих, хто навчається, освітні характеристики того, хто навчає) [6, с.464].

Аналогічні погляди демонструє А. Фасоля, який також стверджує, що навчальні досягнення того, хто навчається, оцінюються в порівнянні з його стартовим рівнем, визначаються не тільки навченість (рівень знань, умінь та навичок), а й научуваність – рівень навчальних можливостей, просування на шляху до визначення цілей [4, с.67]. Тому оцінюючи якість іншомовної підготовки студентів, викладач повинен брати до уваги не лише рівень здобутих знань, але і шлях, який проходить студент задля вивчення певного навчального матеріалу. З цією метою на початку і в кінці вивчення дисципліни викладачем проводиться діагностика особистісних якостей, яка складається з двох “блоків”:

• діагностика показників, визнаних суттєвими для розуміння рівня ефективності особистісно орієнтованого навчання (мотивація, самостійність, тривожність, позитивна Я-концепція);

• рівень оволодіння діяльними навичками (цілевизначення, планування, рефлексії, оцінки) [4, с.67].

Щодо критеріїв якості навчальної діяльності на особистісному рівні більшість авторів визначають такі:

- свідомо регуляція навчальної діяльності;
- активність у розв'язанні пізнавальних завдань;
- внутрішня мотивація (орієнтація насамперед на процес і результат діяльності, а не на зовнішні критерії, зокрема оцінку чи прагнення уникнути покарання);
- довільне управління пізнавальною діяльністю, орієнтація на самовдосконалення, саморозвиток через свідому постановку навчальних завдань більшої складності [2, с. 435].

Нині простежується така тенденція, що у деяких економічних ВНЗ кожен тематичний модуль проводиться у формі комп'ютерного тестування. Це пояснюється прагненням підвищити об'єктивність під час оцінювання якості іншомовної підготовки студентів-економістів та уникнути суб'єктивізму. На нашу думку, такий метод оцінювання знань суперечить основним ідеям Національної Доктрини розвитку освіти, яка ґрунтується на принципах гуманізму і пріоритетній ролі особистості студента у навчальному процесі. Щодо негативного впливу суб'єктивної думки з боку викладача під час оцінювання знань студентів можна також вести дискусію. Хоча, на думку А. Хуторського, уникаючи суб'єктивізму, ми втрачаємо особистісний компонент навчання [5, с. 156]. Викладач повинен бути діагностом, опираючись на суб'єктивний досвід, знання особливостей тих, хто навчається і розуміння завжди унікальної ситуації, виражати потрібні результати адекватно до умов перебігу навчального процесу [6, с.465]. За таких умов, оцінюючи знання за допомогою комп'ютерного тестування, без урахування змін, які відбуваються на особистісному рівні у студента і ходу розумових операцій під час виконання завдання, які може прослідкувати лише викладач, не можна говорити про реалізацію принципів особистісно орієнтованого підходу. Тому, на нашу думку, використання комп'ютерного тестування доцільно проводити лише для підсумкового оцінювання знань з певної дисципліни, а саме під час проведення ректорської контрольної роботи, основна мета якої є оцінка рівня відповідності засвоєних знань мінімальним стандартним вимогам конкретної навчальної програми.

Оскільки контроль та оцінювання знань студентів є невід'ємним компонентом навчального процесу, то викладач зобов'язаний навчити студентів навичкам самооцінювання. Незважаючи на те, що ідея самооцінювання не нова, ми бачимо, що її майже не використовують у економічних вищих навчальних закладах. Вагомою підставою для цього є недостатня теоретична та практична розробленість проблеми формування навичок самооцінювання студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання. Отже, визріває потреба у спеціальних педагогічних впливах для формування адекватної самооцінки студентів. У процесі навчання студенти повинні оволодіти навичками оцінювання як зовнішніх процесів, так і своїх знань і навичок. З цією метою викладач виділяє та пояснює критерії оцінювання, вчить самостійно формулювати ці критерії залежно від мети і особливостей освітнього продукту [6, с.457].

Самооцінювання сприяє розвитку внутрішньої мотивації до навчання. Воно є важливою складовою самостійного навчання і самоактуалізації особистості. Оцінюючи власні знання, студенти краще усвідомлюють свої успіхи і проблеми у навчанні. Такий вид оцінювання позбавлений авторитаризму і дозволяє переорієнтувати навчальний процес на розвиток особистісних якостей та здібностей студента.

Проведений аналіз свідчить, що оволодіння навичками оцінювання і самооцінювання, участь у цьому процесі студентів, гласність оцінки допоможуть знизити конфліктність навчання, створять ситуацію успіху, допоможуть у формуванні позитивної Я-концепції особистості.

Для діагностики якості іншомовної підготовки студентів економічних ВНЗ нами розроблений критеріальний апарат. Найпоширенішим визначенням поняття «критерій» є

правило, згідно з яким визначається оцінка параметрів досліджуваного предмета чи явища. Показники – це кількісні чи якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта. У контексті нашого дослідження об'єктом оцінювання виступають засвоєні знання та особистісні зміни студента. Отже, ми виокремили такі критерії щодо оцінювання навчальних досягнень студентів на основі особистісно орієнтованого підходу:

- когнітивний компонент (критерії: рівень засвоєних знань, умінь та навичок відповідно до освітніх стандартів, їх глибина та стійкість; рівень комунікативної компетенції з іноземної мови; вибірковість інтересів; вміння виділити проблему і окреслити шляхи її розв'язання; вміння усно чи письмово висловити власну думку);

- особистісний компонент (критерії: виникнення новоутворень в особистості студентів; проблемне бачення, цілеспрямованість, прогнозування, комунікативність, творчість, відповідальність, колективізм; ставлення студентів до викладача, до процесу навчання та до вивчення іноземної мови; здатність до прийняття нестандартних рішень і досягнення на їх основі нестандартних результатів; здатність висувати нові ідеї; пропозиції та вміння розпочати будь-яку справу);

- рефлексивний компонент (критерії: вміння оцінювати і аналізувати власну діяльність(самодіагностика); здатність до передбачення результатів власної діяльності; концентрація зусиль на досягненні результату; здатність до постійного самовдосконалення; самостійне оволодіння новими знаннями, вміння їх використання у подальшій практичній діяльності; вміння організовувати власну діяльність без сторонньої допомоги; здатність до виконання діяльності разом з іншими студентами; вміння порівнювати особистісний стан до діяльності і після неї, аналізувати власну діяльність, її протікання).

Критичний аналіз науково-педагогічної літератури та практики сучасної вищої школи дозволяє констатувати, що основним вимогам особистісно орієнтованого підходу щодо оцінювання академічних успіхів студентів з іноземної мови відповідає модульно-рейтингова система оцінювання. Вона допомагає викладачу цілеспрямовано керувати процесом навчально-пізнавальної діяльності, а саме, порівнюючи минулий досвід студента з теперішнім, прогнозувати і забезпечувати всебічний розвиток особистості. Викладач має змогу проводити постійну діагностику розвитку особистості студентів, яка спрямована на вивчення динаміки навчальних досягнень та особистісного виявлення.

Отже, в умовах особистісно орієнтованого навчання модульно-рейтингова система оцінювання знань робить систему оцінювання більш гнучкою, об'єктивною, стимулює студентів до систематичної та активної самостійної роботи протягом усього періоду навчання, забезпечує здорову конкуренцію між студентами у навчанні, сприяє виявленню і розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців. Однак не варто забувати про недоліки модульно-рейтингової системи оцінювання з погляду особистісно орієнтованого навчання. Ми вважаємо, що сьогодні існують такі проблеми: недостатнє визнання викладачами актуальності проведення попереднього контролю, а іноді і повне його ігнорування; масове використання тестування, зокрема комп'ютерного, призводить до отримання поверхневих результатів та неможливості врахування особистісного зростання студента під час виставлення оцінки; у сучасній економічній вищій школі надто мало уваги приділяють формуванню у студентів навичок адекватної самооцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи: курс лекцій: модульне навчання: Навч. посібник / А.М. Алексюк. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Енциклопедія освіти/Академія педагогічних наук України; гол.ред. В.Г. Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М.: Логос, 1999. – 272 с.
4. Фасоля А. М. Азбука особистісно-зорієнтованого навчання/ А. М. Фасоля // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – К.: Педагогічна преса, 2004. – № 4. – С. 62–67.
5. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: Пособие для учителя / А. В. Хуторской. – М.: Владос-Пресс, 2005. – 383 с.

6. Хуторской А. В. Современная дидактика: учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. / А. В. Хуторской. – М.: Высшая школа, 2007. – 639 с.